

SLOVNIČNA OBVESTILNOST SLOVENSKEGA ZGODOVINSKEGA SLOVAROPISJA

Majda Merše

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

UDK 811.163.6–112'36'374

Dela, ki spadajo v okvir slovenskega zgodovinskega slovaropisja, se glede na izkazano slovnično informativnost medsebojno razlikujejo. Razlike so pogojene z različnimi razlogi, zlasti pa s tipom slovarja in gradivsko osnovo zanj. Celovit pomenski prikaz besed kot slovarskih iztočnic, hkrati pa tudi navajanje njihovih karakterističnih slovničnih lastnosti, zlasti pa skladijskih okoliščin rabe posamezne pomenske enote, omogoča le popolno gradivo. Po analitični poti odkrita spoznanja, ki zadevajo pomenskost in slovnične lastnosti besed kot slovarskih enot, neredko bogatijo tako zgodovinsko kot sodobno jezikoslovje.

zgodovinsko slovaropisje, pomen gradiva, slovnična informativnost, pomenski opis, pogojnik *bi*

Works that fall into the category of Slovene historical lexicography differ with respect to their grammatical informativeness. Although there are various reasons for these differences, they largely depend on the type of dictionary and the material the dictionary is based on. A comprehensive semantic definition of lexical items as headwords and accurate determining of their grammatical characteristics, particularly the syntactic context of use of each individual semantic unit, are only possible on the basis of complete material. Findings concerning the meaning and grammatical features of words as lexical entries brought to light through an analytical process often enrich historical linguistics, as well as the study of modern language.

historical lexicography, significance of material, grammatical informativeness, semantic description, conditional *bi*

1

Na odvisnost obsega slovnične obvestilnosti slovarskih opisov, ki zvrstno sodijo v okvir slovenskega zgodovinskega slovaropisja, od razpoložljive in upoštevane gradivske osnove je bilo že večkrat opozorjeno (prim. npr. Merše 2009: 252–254; 2013), čeprav je različen obseg gradiva le eden od vzrokov za neenako slovnično obvestilnost.¹

¹ Na to dejstvo je zelo jasno pokazalo tudi razgledovanje po tujem, zlasti slovanskem zgodovinskem slovaropisju. Primerjava zasnove slovnične informativnosti v načrtovanem *Slovarju slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (prvotno poimenovanem kot *Slovar jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja*) z njenim prikazom v sedmih izbranih slovanskih zgodovinskih slovarjih – primerjalno pregledani so bili: beloruski zgodovinski slovar, ruski (za obdobje od 11. do 17. stoletja), slovarja stare poljščine in poljskega jezika 16. stoletja, staročeški (od pismenih začetkov do 15. stoletja), slovaški zgodovinski slovar ter hrvaški slovar kajkavskega jezika, vzporedno pa še slovar zgodnje visoke nemščine

2

Slovarski opisi različnega obsega in namembnosti, ki spadajo v okvir slovenskega zgodovinskega slovaropisja, izkazujejo tudi različen obseg slovnične obvestilnosti.²

2.1

V vseh tovrstnih delih je na enega izmed možnih načinov opozorjeno na pisno in glasoslovno posodabljanje ter na načela izbire in hkrati združevanja glasoslovnih variant. Poleg uvodnih napotkov in podatkov mednje sodijo tudi kazalke ter slovarsko jedrnato in tipizirano navedeni podatki v slovarskih sestavkih. V okvir osnovne in uporabniško pričakovane slovnične informativnosti spadajo tudi oblikoslovni podatki, ki iztočnico bodisi neposredno ali posredno besednovrstno opredeljujejo, pogosto pa opozarjajo tudi na osnovne kategorialne lastnosti pregibnih besed. Podatki o značilnem skladenjskem okolju uresničevane pomenske enote so redkejši, saj so izrazito pogojeni tako z zadostno gradivsko osnovo kot z analitičnim pristopom.

2.1.1

V najzgodnejših tovrstnih izdelkih, ki pripadajo skupini t. i. obrnjenih slovarjev, ni posebej dodanih podatkov, ki bi neposredno obveščali o slovničnih lastnostih zajetih besed. V preobrnitvi Megiserjevega štirijezičnega slovarja iz leta 1592 (Lägreid 1967) je besednovrstnost razvidna iz tujejezičnih in redkih domačih ustreznih, na homonimnost glagolskih gesel je opozorjeno s pripisano prvoosebno spregatveno obliko (npr. *biti, sem* in *biti, bijem*; Lägreid 1967: 4), pri samostalniških pa zgolj z zaporedno navedbo (npr. *bogastvo* [...] *die Gottheit* in *bogastvo* [...] *der Reichthum*; Lägreid 1967: 5). V Stabejevi preobrnitvi Megiserjevega večjezičnega slovarja iz leta 1603 (Stabej 1977) je slovničnih informacij več: pri samostalnikih je z dodano edninsko rodilniško končnico opozorjeno na način pregibanja, posredno pa je opravljena tudi uvrstitev v sklanjatveni tip. Hkrati je samostalniškemu geslu pripisan tudi podatek o spolu, ki istočasno nadomešča besednovrstno opredelitev (npr. *cimper -pra m* in *cokla -e ž*; Stabej 1977: 15). Mestoma je opozorjeno tudi na variantno pregibanje (npr. *poť -a, -u*; Stabej 1977: 140) in na množinskost (npr. *duri ž mn.*; Stabej 1977: 39). Glagolskim iztočnicam je spregatvena oblika za 1. os. ed. pripisana le v primerih, kadar je treba razločevati homonime. Iz istega razloga je pridevnikom lahko dopisana besednovrstna opredelitev (*prid.*), zares izjemoma pa je prav tako pri pridevnikih opozorjeno na pregibanje po spolu (npr. *čest -a -o*; Stabej 1977: 17). Na deležniški izvor pridevnika je opozorjeno s pripisom glagola, katerega oblika je deležnik. Parno so navajane tudi osnovniške, primerniške ali presežniške oblike (npr. *bežati – bežeč*; Stabej 1977: 7; *majhen – narmanjši*; Stabej 1977: 81).

– je pokazala, da na obseg slovničnih obvestil in na način njihovega posredovanja poleg obsega gradiva vplivajo tudi drugi razlogi: npr. dolžina in značilnost obdobja, ki ga slovar prikazuje, jezikoslovna in slovaropisna tradicija jezika, ki mu pripada zgodovinski slovar, namen slovarja, čas nastanka slovarske zamisli, možnosti izvedbe del itn. (prim. Merše 1999: zlasti 19–22; 2003: 589–593).

² Nanjo je deloma neposredno, večinoma pa posredno opozorjeno v Merše 2000.

2.1.2

Našteta slovnična obvestila se kot dokaj ustaljena pojavljajo tudi v krajših Stabejevih slovarčkih, le da je pri zgodnejši preobrnitvi slovničnih seznamov iz Bohoričeve slovnice tovrstna obvestilnost sestavni del slovničnega prikaza (Stabej 1971). Npr.: *ajfrar Ajfrar, ja, Zelotes, Aifferer* (Stabej 1971: 147).

2.1.3

Kasnejši izid (Stabej 1997) preobrnitve Kastelec-Vorenčevega slovarja (1680–1710), pri kateri so sodelovali tudi delavci Sekcije za zgodovino slovenskega jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, se odraža tudi v stopnjevanosti slovnične obvestilnosti, saj so vse iztočnice dosledno opremljene z neposrednimi ali posrednimi besednovrstnimi oznakami (glagoli npr. z vidskimi oznakami), deležniki so z oznako *del.* predstavljeni kot samostojna gesla. Geselsko osamosvojeni so tudi samostalniško rabljeni pridevniki (npr. *dobro sam.* in *dobro prisl.*; Stabej 1997: 61–62), primerniške oblike pa so predstavljene kot podgesla.

2.1.4

Skromnost, hkrati pa izrazita funkcionalnost slovničnih obvestil v obrnjenih slovarjih,³ ki sta jih izdelala A. Läg Reid in Stabej (razen zadnjega in hkrati najobsežnejšega Kastelec-Vorenčevega), je v veliki meri posledica vezanosti na izhodiščne slovarje in na zgolj slovarske (oz. nesobesedilne) navedbe besedja.

2.2

Slovarska predstavitev besedja, uporabljenega v predknjižnih rokopisnih besedilih, je zaradi kratkosti besedil omogočala tudi slovnično popolnejše prikaze. Pripravljali so jih jezikoslovci, zato so prikazi besedja in izkazanih oblik iz *Brižinskih spomenikov*, *Stiškega rokopisa* in iz drugih besedil predknjižnega obdobja slovnično zelo natančno opredeljeni.

2.3

Pri novejših slovarjih, v katerih je prikazano besedje širšega obsega iz kasnejših obdobj, so bili z obsežnejšo gradivsko osnovo izpolnjeni tudi pogoji za povečano in izpopolnjeno slovnično obvestilnost. V *Slovarju jezika Janeza Svetokriškega* (Snoj 2006), ki je oprt na popolne izpise izbranih poglavij iz dela *Sacrum Promptuarium* (1691–1707), je poleg besednovrstne opredeljenosti gesel⁴ (pri glagolih preko podatka o glagolskem vidu: *dov.*, *nedov.* in *dvovid.*, pri samostalnikih pa preko podatka o spolu) in preko prikaza sklanjatvenega tipa s pripisano končnico pri samostalnikih⁵ ter pregibanja po spolu z dodano končnico ženskega spola pri pridevnikih predstavljeno

³ Manjšo mero slovničnih obvestil je slovarju dodala A. Läg Reid, postopno povečevano in sistemsko ustaljevano pa v daljšem nizu obrnjenih slovarjev Stabej.

⁴ Med besednimi vrstami ni povedkovnika, ki je bil z vzorčnimi gesli v *Poskusnem snopiču Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev* že uvrščen mednje (Merše, Novak, Premk 2001) in z njimi napovedan kot sestavina bodočega slovarja.

⁵ Opozorjeno je tudi na morebitno pripadnost različnim sklanjatvenim tipom (npr. *apostel -al-nal-tla*; Snoj 2006: VIII,36).

tudi z izpisi zajeto oblikoslovje pregibnih besed. Avtor opozarja tudi na nepregibno rabo gesel, sicer pripadajočih pregibnim besednim vrstam. Samostalniške iztočnice, ki so hkrati lastna imena, so informativno obogatene s simbolno opredelitvijo glede pripadnosti: da gre za lastno, stanovniško, zemljepisno ali stvarno lastno ime. Deležniki tipa *izvoljen* so predstavljeni kot pridevniki (Snoj 2006: I,333–334), tipa *oznaneoč* pa kot deležja.

Tudi v *Slovarju stare knjižne prekmurščine*, ki ga je izdelal Vilko Novak, v izpopolnjeni obliki pa izdal Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (Novak 2006),⁶ je slovnična obvestilnost še nekoliko izboljšana: iztočnice so onaglašene, pri pridevnikih je opozorjeno na morebitno nesklonljivost, števniskim in zaimenskim iztočnicam je pripisan natančnejši podatek o njihovi vrsti, pri večini veznikov je opravljena delitev glede na povezovanje členov v stavku in na rabo v odvisnih stavkih.

Čeprav imata oba slovarja namen zajeto besedje pomensko izčrpnije prikazati, opisov ne dopolnjujeta z omembami skladijskih značilnosti rabe pomenskih enot, ki bi močno pomnožile in kakovostno obogatile njuno slovnično informativnost.⁷

2.4

Sestavni del spletne objave⁸ rezultatov projekta *Jezikovni viri starejše slovenščine IMP*⁹ je tudi besedišče, oprto na predhodno izdelani korpus. Med posebnosti slovničnega prikaza besedja, ki dopolnjuje ustaljeni besednovrstni prikaz, spada npr. razlikovanje med občimi in lastnimi imeni pri samostalnikih, med splošnimi in deležniškimi pridevniki, pri glagolih pa razlikovanje med glavnimi in pomožnimi, ki se mu pridružujejo še podatki o vidu.¹⁰

3

Z gradivom, ki je bilo v zadnjih treh desetletjih 20. stoletja zbrano s popolnim izpisom slovenskega besedila v knjižnih izdajah iz druge polovice 16. stoletja (1550–1603) za *Slovar slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (dalje SSKJ 16), je bila zaradi njegove celovitosti, obsežnosti, predvsem pa zaradi zajete jezikovne pojavnosti določena višja zahtevnost slovnične obvestilnosti, ki neredko presega ne le jezikovnozgodovinsko védenje, ampak celo poznavanje sistema slovenskega knjižnega jezika nasploh (Merše 2003).¹¹ Nastajajoči slovarski opis je prav zaradi nujnosti

⁶ Slovar zaobsega besedje, izbrano iz 25 deloma popolno, večinoma pa izbirno izpisanih del, ki so izšla v letih 1715–1886.

⁷ Redke izjeme je mogoče zaznati v *Slovarju stare knjižne prekmurščine*. V slovarskem sestavku s samostalniško iztočnico *lêto* je npr. na začetku pomena, opredeljenega z razlago 'novoletni dan', opozorjeno na rabo s prilastkom (Novak 2006: 221–222).

⁸ Rezultati so objavljeni na Jezikovnem strežniku nl.ijs.si, Odsek za tehnologije znanja Instituta »Jožef Stefan«.

⁹ Projekt vključuje dela do leta 1918, prevladujejo pa tista iz 19. stoletja.

¹⁰ Preverjanje veljave besedam pripisanih slovničnih oznak je odkrilo tudi napačno rabo (Ahačič 2014: 2).

¹¹ S popolnim izpisom slovenskega besedila iz 53 tiskanih del je bila zbrana analitično še obvladljiva kartoteka, ki šteje pribl. 3.200.000 izpisov. Izdelana je bila z namenom, da bi kot podlaga za razlagalni

uvrščanja vseh slovarsko aktualnih pojavov¹² in zaradi opravljenih pomensko-skladenjskih analiz tudi vir novih jezikovnih spoznanj (Merše 2013).

3.1

Obstajajo leksikalne enote, ki terjajo več dodanih obvestil o značilnem skladenjskem okolju njihove rabe kot druge. Tak je vsekakor glagol *biti sem*, ki se uporablja polnopomensko, hkrati pa je v sistem slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja vtan kot temeljni pomožni glagol. Taki sta tudi njegovi obliki: *bi* (z redkejšo različico *bih*)¹³ in *bil* – prva kot sestavina sedanjega in preteklega pogojnika, deležnik *bil* pa kot obvezna sestavina preteklega pogojnika in predpreteklika. Analiza rabe *bi* in njegove različice *bih* je pokazala na vrsto jezikovnozgodovinsko zanimivih dejstev, med katerimi so tudi naslednja:

- Različica *bih*, čeprav prevzeta iz hrvaškega jezikovnega okolja, ne izkazuje funkcijske osamosvojenosti. Obstajajo celo primeri izmenične rabe znotraj iste povedi.¹⁴ Obe dejstvi sta iz slovarskega opisa besede jasno razvidni: na frekvenčno zaporedje kaže razvrstitev v zaglavju, na sopomenskost, potrjeno z izmenično rabo različic, pa poleg osnovne pomenske opredelitve tudi izbira ustreznih zgledov.
- Drugo vidno sled Juričičevega hrvaškega porekla razkrivajo primeri okrnjenih zgradb s sestavinama *bi* + *bil*, nastalih zaradi izpustov deležniške sestavine.¹⁵ Na pojav je opozorjeno s pripisanim kvalifikatorskim pojasnilom (*elipt.* = eliptično).¹⁶
- Analiza rabe pogojnika *bi* je odkrila tudi več primerov izmenične rabe s povednim naklonom. Nanjo je razvidno opozorjeno s pripisom ustreznih slovničnih kvalifikatorskih pojasnil tistim zgledom, iz katerih je tekmovalnost prepoznavna.
- Pozoren pregled gradiva za slovarsko predstavitev pogojnika *bi* je ob večkratnih ponovitvah odkril tudi pojav izmenične rabe sedanjega in preteklega pogojnika. Nanj bo v slovarju pokazano z namensko vključitvijo vzorčnih primerov med

zgodovinski slovar omogočala celovito predstavitev slovenskega knjižnega jezika v petdesetletnem obdobju njegovega nastanka in hitrega razvojnega ustaljevanja. Izkušnja ugotavljanja (slovarsko zanimivih) jezikoslovnih dejstev na obsežnem, hkrati pa celovitem gradivu, kakršnega predstavlja kartoteka za SSKJ 16, je bila pridobljena deloma že ob zbiranju in urejanju gradiva, večinoma pa z nadaljnjim raziskovalnim in redatorskim delom. Vse ugotovitve, navedene v pričujočem sestavku, so oprte nanjo.

¹² Tovrstna opozorila se kot posledica opravljenih pomenskih in skladenjskih analiz pojavljajo v slovarskih sestavkih za SSKJ 16. Način prikaza je bil z vzorčnimi gesli predstavljen v *Poskusnem snopiču* slovarja (Merše, Novak, Premk 2001).

¹³ Različici *bi* in *bih* – slednja je v celoti vezana na Juričičevo rabo in razložljiva z njegovim hrvaškim poreklom – sta v številčnem razmerju 18.300 : 37.

¹⁴ Npr.: 1. *Da bih teh Dell ne/toril mei nymi, katerih niedan drugi nei /storil, tako bi Greha neimeli* (JPo 1578: III,92b); 2. *Kadar by iaft Liudem dopadl, tako bih Chri/tu/ou hlapaz ne bil* (JPo 1578: II,65).

Krajšave za dela slovenskih protestantskih piscev so pojasnjene na različnih mestih, med drugim v Merše, Novak, Premk 2001: 34–35; Ahačič idr. 2011: 25–28.

¹⁵ Pojav elipse je pri Juričiču opazno pogost, izjemoma pa je elipsa zaznavna tudi pri Trubarju. Na pojavljanje podobnih okrnjenih zgradb, ki jih predstavlja raba aorista brez deležnika (npr. *Dobro bi da biste doslali*), opozarja tudi *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Dio I/Svezak 1 (A–besjeda)*, 1881: 365–366.

¹⁶ Npr.: *Kadar bi Salnce ne /sutilo inu semlie negrelo, tako bi v/e rizhi [bile] od mrasa pomoriene inu konzhanu* (JPo 1578: II,105). V oglatem oklepaju je navedena redatorsko dodana manjkajoča sestavina.

pomenska ponazorila in s pripisom ustreznega slovničnega kvalifikatorskega opozorila.

- Med ustaljene redakcijske postopke pripravljane SSKJ 16 spada tudi opozarjanje na opaznejše razlikovalne poteze slovenskega knjižnega jezika v prvih petdesetih letih njegovega obstoja v primerjavi z današnjim stanjem. Tovrstne opombe so dvonamenske, saj utrjujejo zavest o značilnostih slovenskega knjižnega jezika v obeh primerjanih, polna štiri stoletja razmaknjenih obdobjih.¹⁷
- Na analizo popolnega gradiva oprt celovit prikaz pomenskih vlog pogojniških struktur v knjižnem jeziku 16. stoletja bo – podobno kot še več slovarskih opisov slovnično bolj obremenjenih besed – domnevno tudi prispevek slovenskemu jezikoslovju nasploh in ne le zgodovinskemu (Merše 2013). Pogojniške zgradbe se uporabljajo za izražanje različnih odtenkov predvidljive, izmišljene ali hipotetične možnosti, za izražanje negotovosti in nejasnosti ter širokega naklonskega – zlasti hotenjskega spektra, ki sega od želje do zahteve, dopolnjuje pa ga izražanje nevtralnega mnenja. Pomenske uresničitve se vežejo na tipe zloženih in odvisnih stavkov, posebej očitno na pogojno podredje oz. na pogojni odvisnik pri izražanju pogojne možnosti¹⁸ ali na primerjalni odvisnik pri izražanju izmišljene možnosti, saj se slednja opazno veže na biblijske primere in prilike.
- Med doslej neopazene pomenske vrednosti npr. spadata tudi izražanje navidezne negotovosti ter izražanje navidezne nejasnosti: prvo tesno povezano s poročanim govorom,¹⁹ drugo izraženo z nepravim oz. retoričnim vprašanjem.
- Naštete in njim podobne ugotovitve, do katerih je pripeljala analiza popolnega gradiva, zbranega za 16. stoletje, bi lahko bile v pomoč pri ugotavljanju pomenskega obsega opisovane besede v današnjem času, med drugim morda tudi pri oblikovanju iskalnih zahtev, naslovljenih na razpoložljivi korpus (oz. korpuse).

3.2

Podobna razširjenost in hkrati neizenačenost pomenskih struktur je bila z analizo popolnega gradiva, zbranega z izpisom protestantskih del 16. stoletja, hkrati pa primerjalno s sodobnim slovarskim prikazom (SSKJ 1970–1991), odkrita tudi pri številnih drugih besedah različnih besednih vrst. Pri nekaterih pomenskih enotah je (izkušenjsko) predvidljiva dosedanja prezrtost nekaterih pomenskih enot.

3.2.1

Pomenska analiza maloštevilnih izpisov (le 57 pojavitev) medmeta *aj* je npr. odkrila kar deset z njim izraženih razpoloženj oz. čustvenih stanj, večinoma sproženih s sobesedilno omenjenimi konkretnimi dejanji ali dogajanjem.²⁰ Razvrščajo se od negativnega do pozitivnega pola: trpljenje, zaskrbljenost, nelagodnost, začudenje,

¹⁷ Redakcija gesla *bi* ponuja tudi zgled za tovrstna opozorila: slovnično kvalifikatorsko pojasnilo »danes navadno zanikano« je pripisano zgledu *Szhemu ie tedai ta Poftaua? Sa volo tiga Pregreshena ie ona bila perdana, dotle bi tu Seime prishlu, katerimu ie ta Obluba Ituriena* (TL 1561: 84a).

¹⁸ Npr. *DE bi jeft s'zhlovézhkimi inu s'Angel/kimi jesiki govuril, inu bi neimèl lubesni, taku bi jeft bil en buzhez h bronézh, inu en sgonezh sgonezh* (DB 1584: III,94a).

¹⁹ Npr. *Tedai on Iapouei fuim Iogrom, De nikomer ne pouedo, de bi on Iefus Crifus bil* (TT 1557: 48).

nejevolja, ogorčenje, nestrinjanje, nasprotovanje, pa tudi zadovoljstvo, navdušenje, veselje ter želja in hotenje. Medmet npr. v zvezi z nagovorom nastopa kot izraz trpljenja, lahko pa tudi kot izraz nasprotovanja nasploh.²¹

3.2.2

Vzrok za različnost pomenskih opisov istih ali sopomenskih iztočnic v primerjanih slovarjih (npr. v SSKJ 1970–1991 in SSKJ 16) je neredko zvrstna različnost zajetih besedil, saj je večina gradiva za SSKJ 16 izpisana iz verskih besedil.²² Iz nemščine prevzeti samostalnik *cajhen* (z več glasoslovnimi različicami, od katerih je najopaznejša *cahen*) npr. izkazuje širšo pomensko strukturo kot delno sopomenska sodobna samostalnika *čudež* in *znamenje*. Razliko na eni strani ustvarjajo t. i. biblijski pomeni, na drugi pa pomeni, ki zrcalijo protestantski verski nazor in polemičnost.²³ Na oboje opozarjajo ustrezni kvalifikatorji, ob značilnem sobesedilu pa tudi opozorila nanj.

4

Z navedenimi vzorčnimi primeri je bil ponazorjen pomen popolnega gradiva kot osnove za izčrpen pomenski, hkrati pa tudi za pomenskosti podrejeni najnujnejši slovnični opis zajetega besedja, do katerega vodi slovaropisno naravnana in jezikoslovno trdno uokvirjena analiza.

Viri in literatura

- AHAČIČ, Kozma, 2014: Zgodovinski podatki v slovarju sodobne slovenščine. Irena Grahek, Simona Bergoč (ur.). *Novi slovar za 21. stoletje. E-zbornik s Posveta o novem slovarju slovenskega jezika na Ministrstvu za kulturo, 12. februar 2014*. Ljubljana: Ministrstvo za kulturo. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/slovenski_jezik/E_zbornik/11-_Kozma_Ahacic-clanek.pdf
- AHAČIČ, Kozma, LEGAN RAVNIKAR, Andreja, MERŠE, Majda, NARAT, Jožica, NOVAK, France, 2011: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jezikovni viri starejše slovenščine IMP: <http://nl.ijs.si/imp>
- LÄGREID, Annelies, 1967: *Hieronymus Megiser, Slowenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592, Bearbeitet von Annelies Lägroid*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- MERŠE, Majda, 1999: Problematika oblikoslovnega zaglavja v Poskusnem snopiču Slovarja slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. *Jezikoslovni zapiski* 5. Ljubljana. 19–31.
- MERŠE, Majda, 2000: Dosežki in naloge slovenskega zgodovinskega slovaropisja. Zoltan Jan (ur.): *Zbornik slavističnega društva Slovenije 10*. Ljubljana. 155–166.

²⁰ Pomenska struktura razpoloženskega medmeta *aj* se kaže kot najboljšejejša od vseh do sedaj znanih slovarskih pomenskih opisov razpoloženskih medmetov (Stramljič Breznik 2014: zlasti 117–171).

²¹ *Aj Gofpud, onu mene tu pometajnje te y/pe te/hku s/toj* (TPo 1595: II,225).

²² Od pribl. 3.200.000 izpisov jih slaba tretjina pripada Dalmatinovi *Bibliji* (1584) kot najboljšejejšemu besedilu.

²³ Pomen 'nenavadno dejanje ali dogodek naravnega ali navidezno nadnaravnega značaja, ki ima namen oslabiliti krščansko oz. uveljaviti nekrščansko vero' je vezan na sopojavljanje pridevnikov z negativno vsebino. Npr.: *Zaihne velike zuperniki, falsh Preroki delaio, pred teimi Bug Sapoueda se varouati [...]* *Zaihne Turki, Aydi, fal/ch ker/zheniki, Cyganery, Menihi, Babe delaio* (TC 1575: 530).

- MERŠE, Majda, 2003: Slovnicična obvestilnost načrtovanega Slovarja jezika slovenskih protestantskih piscev 16. stoletja. Ada Vidovič Muha (ur.). *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje. Obdobja 20*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 581–596.
- MERŠE, Majda, 2009: Slovensko zgodovinsko slovaropisje s konceptualno-razvojnega vidika. Marko Stabej (ur.): *Infrastruktura slovenščine in slovenistike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 251–255. <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Merse.pdf>
- MERŠE, Majda, 2013: Zgodovinsko slovaropisje in zgodovinsko jezikoslovje. Boža Krakar Vogel (ur.): *Slavistika v regijah – Nova Gorica. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 24*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 85–90.
- NOVAK, Vilko, 2006: *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, Dio I/Svezak 1 (A–besjeda)*, 1881. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- SNOJ, Marko, 2006: *Slovar jezika Janeza Svetokriškega*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SSKJ, 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika I (A–H, 1970), II (I–Na, 1975), III (Ne–Pren, 1979), IV (Preo–Š, 1985), V (T–Ž, 1991)*. Ljubljana: SAZU, Državna založba Slovenije.
- STABEJ, Jože, 1971: *Slowenisch-lateinisches-deutsches (zum Theil) Wörterbuch der Grammatik von Adam Bohorič. Adam Bohorič, Arcticae horulae, Die erste Grammatik der slowenischen Sprache, Wittenberg 1584. II. Teil: Untersuchungen*. München: Dr. dr. Rudolf Trofenik. 144–206.
- STABEJ, Jože, 1976: *Wörterverzeichnis der Sprachbemerkungen und des Registers in der Biblia Dalmatins 1584. Jurij Dalmatin, Biblia 1584. II. Teil: Abhandlungen*. München: Dr. dr. Rudolf Trofenik. 101–181.
- STABEJ, Jože, 1977: *Hieronymus Megiser, Thesaurus polyglottus*. Ljubljana: SAZU.
- STABEJ, Jože, 2006: *Slovensko-latinski slovar po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, Dictionarium latino-carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 2014: *Medmeti v slovenskem jeziku*. Maribor: Založba Pivec.